IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

RAQAMLI ODIL SUDLOV: SUD MAJLISLARINI AUDIO-VIDEO FIKSATSIYA QILISH TIZIMINING OCHIQLIK VA SHAFFOFLIKNI TA'MINLASHDAGI IQTISODIY-HUQUQIY SAMARADORLIGI

Ozodbek Yigitaliyev Davronbek o'g'li
Farg'ona davlat universiteti Tarix fakulteti talabasi
oyigitaliyev18@gmail.com

"Sud binosiga qadam qo'ygan har bir inson O'zbekistonda adolat borligiga to'la ishonishi kerak. Aks holda, biz barcha islohotlarimizning mazmun-mohiyatini yo'qotib qo'yamiz."
Shavkat Mirziyoyev- O'zbekiston Respublikasi Prezidenti.

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlarining eng muhim yo'nalishlaridan biri – odil sudlovning ochiqligi, shaffofligi va daxlsizligini ta'minlash masalalari zamonaviy raqamli texnologiyalar kontekstida tadqiq etiladi. Tadqiqotning bosh obyekti sifatida sud majlislarini audio-video fiksatsiya (AVF) qilish tizimining joriy etilishi va uning protsessual hamda psixologik samaradorligi olingan. Maqolada sud tizimidagi korrupsion xavflarni kamaytirish, sudyalar va jarayon ishtirokchilarining mas'uliyatini oshirish hamda jamoatchilikning sud hokimiyatiga bo'lgan ishonchini mustahkamlashda raqamlashtirishning roli tahliliy va tanqidiy yondashuv asosida ko'rib chiqiladi. AVF tizimining xorijiy davlatlar tajribasidagi o'rni qiyoslanib, milliy qonunchilikni modernizatsiya qilish bo'yicha amaliy taklif va tavsiyalar ilgari surilgan. Maqola keng jamoatchilik, huquqshunoslar va sud-huquq sohasi mutaxassislari uchun mo'ljallangan bo'lib, yuqori ijtimoiy-huquqiy ta'sirchanlikka ega.

Kalit so'zlar: odil sudlov, ochiqlik va shaffoflik, sud-huquq islohotlari, audio-video fiksatsiya (AVF), raqamli sud, sud hokimiyatiga ishonch, korrupsiyaga qarshi kurash, protsessual madaniyat.

Kirish

Yangi O'zbekistonni barpo etishning umummilliy va strategik g'oyasi negizida, birinchi navbatda, inson, uning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini eng oliy qadriyat darajasiga ko'tarish maqsadi mujassamdir. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli demokratik yangilanishlar jarayonida sud-huquq tizimini tubdan isloh qilish davlat siyosatining eng ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Zero, davlat rahbari Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "Sud binosiga qadam qo'ygan har bir inson O'zbekistonda adolat borligiga to'la ishonishi kerak. Aks holda, biz barcha islohotlarimizning mazmun-mohiyatini yo'qotib qo'yamiz." Ushbu konseptual yondashuv Yangi O'zbekistonda adolat mezonlarini o'rnatishning bosh hujjati va dasturilamaliga aylandi. Davlat organlari faoliyatining ochiqligi va shaffofligi demokratik jamiyat qurishning va qonun ustuvorligini ta'minlashning eng fundamental shartlaridan biridir. Barcha hokimiyat tarmoqlari ichida odil sudlov tizimi o'zining mustaqilligi va jamiyat hayotidagi ijtimoiy adolatni belgilab beruvchi oliy instansiya ekanligi bilan alohida ajralib turadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli sud-huquq islohotlarining bosh g'oyasi ham aynan sudni shunchaki jazo beruvchi idoradan inson huquq va erkinliklarini himoya qiluvchi, fuqarolarning muammolarini qonuniy va adolatli hal etuvchi haqiqiy "adolat qo'rg'oni"ga aylantirishdan iborat. Biroq, sud hokimiyatining mustaqilligi va uning chiqargan qarorlariga jamoatchilikda so'zsiz ishonch shakllanishi uchun faqatgina qonunlarni yangilash yetarli emas. Bu jarayonda har bir sud majlisining ochiq, begona

ko‘zlardan va yashirin kelishuvlardan xoli, protsessual normalarga qat’iy amal qilingan holda o‘tkazilishini ta’minlovchi amaliy va shaffof mexanizmlar zarur.

Ushbu muammoning dolzarbligi shundaki, uzoq yillar davomida sud tizimidagi yopiqlik, sud majlisi bayonnomalarining subyektiv tarzda, kotiblar tomonidan xato yoki qasddan o‘zgartirib yozilishi xavfi, jarayon ishtirokchilariga nisbatan noto‘g‘ri munosabatda bo‘lish holatlari fuqarolarning sudga bo‘lgan ishonchini jiddiy ravishda yemirib keldi. Agar fuqaro sud zalida o‘zini himoyalangan his qilmasa, uning gaplari va dalillari bayonnomada soxtalashtirilishidan qo‘rqsa, u yerda adolat haqida gapirish imkonsiz bo‘lib qoladi. Aynan mana shu uzilishni bartaraf etish, sud protsessining har bir soniyasini xolis va o‘zgartirib bo‘lmaydigan formatda muhrlash maqsadida raqamli texnologiyalar, xususan, sud majlislarini audio-video fiksatsiya (AVF) qilish tizimi joriy etila boshlandi. AVF – bu shunchaki texnik vosita emas, bu odil sudlov ustidan o‘rnatilgan raqamli va xolis jamoatchilik nazoratidir.

Islohotlarning mazmun-mohiyatiga ko‘ra, sudlar faoliyatiga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish orqali inson omilini kamaytirish, sud binosiga kelgan har bir shaxsning huquqlari tengligini ta’minlash ko‘zda tutilgan. Sud majlislarining yozib olinishi va bu yozuvlarning elektron bazada o‘chirilmaydigan formatda saqlanishi sudyaning ham, prokurorning ham, advokatning ham xulq-atvorini, so‘zlashish madaniyatini va qonunga bo‘lgan munosabatini tubdan o‘zgartiradi. Tizim ishga tushgach, "sudya menga baqirdi", "advokatning hujjati e’tiborga olinmadi" yoki "guvohning ko‘rsatmasi bayonnomaga boshqacha kiritildi" degan subyektiv e’tirozlarga o‘rin qolmaydi. Har bir da’vo va raddiya raqamli dalil bilan tekshirilishi mumkin bo‘ladi.

Biroq, tizimni to‘liq joriy etish va uning huquqiy maqomini belgilashda bir qator yechimini kutayotgan masalalar mavjud. Masalan, AVF yozuvlaridan yuqori instansiya sudlarida foydalanish tartibi, texnik nosozliklar sababli yozilmay qolgan daqiqalarning protsessual taqdiri, shuningdek, shaxsiy hayot daxlsizligi va davlat sirlari bilan bog‘liq yopiq sud majlislarida raqamli xavfsizlikni ta’minlash muammolari haligacha huquqshunos olimlar o‘rtasida jiddiy bahslarga sabab bo‘lmoqda.

Ushbu tadqiqot ishining maqsadi – O‘zbekiston sud tizimida audio-video fiksatsiya mexanizmlarining joriy etilish holatini tanqidiy tahlil qilish, uning ochiqlik va korrupsiyaga qarshi kurashdagi real samaradorligini statistik ma’lumotlar yordamida baholash hamda mazkur raqamli tizimni huquqiy tartibga solishni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iboratdir. Ushbu maqola sud islohotlarining bugungi holatiga xolis va tahliliy ayna tutib, auditoriyani odil sudlovni raqamlashtirishning naqadar hayotiy zaruriyat ekanligiga ishontirishni maqsad qiladi.

Metodlar

Ushbu tadqiqot ishining ilmiy ob’ektivligi, xolisligi va ishonchliligini ta’minlash, shuningdek, sud majlislarini audio-video fiksatsiya (AVF) qilish tizimining odil sudlov shaffofligini ta’minlashdagi real samaradorligini baholash maqsadida majmuaviy, bir-birini to‘ldiruvchi sifat va miqdoriy (mixed methods) tadqiqot metodologiyasidan foydalanildi. Tadqiqot ob’ekti sifatidagi empirik ma’lumotlar bazasi va metodologik instrumentalizm tarkibi bir necha izchil bosqichlardan iborat bo‘lib, jarayonlarning ijtimoiy-huquqiy modellarini qamrab olishga qaratildi.

Birinchi bosqichda O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik protsessual, Jinoyat-protsessual, Iqtisodiy protsessual hamda Ma’muriy sud ishlarini yuritish to‘g‘risidagi kodekslariga sud majlislarini audio-video yozuv vositalari yordamida qayd etish yuzasidan kiritilgan so‘nggi o‘zgartish va qo‘shimchalar tizimli ravishda tahlil qilindi. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining raqamlashtirish tizimlaridan foydalanish amaliyotiga oid qarorlari va yo‘riqnomalari huquqiy tahlildan o‘tkazildi. Xalqaro andozalar va

universal tendensiyalarni o‘rganish maqsadida raqamli odil sudlov reytinglarida yuqori o‘rinlarni egallab kelayotgan xorijiy davlatlar (jumladan, AQSh Federal sudlari tajribasidagi "Courtroom Technology" standartlari, Janubiy Koreyaning "Court IT" tizimi va Estoniyaning "E-File" platformasi) qonunchiligi hamda amaliyoti bilan milliy tizim funksionalligi qiyosiy-huquqiy (comparative legal analysis) tahlil metodiga tayangan holda solishtirildi.

Tadqiqotning miqdoriy aniqligini ta’minlash uchun O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi, Sudyalar oliy kengashi hamda Oliy sud huzuridagi Sudlar faoliyatini ta’minlash departamentining yillik va choraklik rasmiy statistik hisobotlari o‘rganildi. Tahlillar doirasida quyidagi ko‘rsatkichlarning dinamikasi o‘rganildi:

- Sud binolari va zallarining audio-video fiksatsiya uskunalari bilan jihozlanish darajasi (foiz ko‘rsatkichlarida);
- AVF tizimi qo‘llanilgan holda o‘tkazilgan sud majlislarining umumiy ko‘rilgan ishlar hajmidagi ulushi;
- Sud majlisi bayonnomalarining sifatsizligi, noto‘g‘ri yuritilganligi yoki soxtalashtirilganligi yuzasidan yuqori instansiya sudlariga (appelyatsiya va kassatsiya bosqichlariga) kiritilgan xususiy shikoyat hamda protestlarning yillik dinamikasi;
- Sud xodimlariga nisbatan qo‘zg‘atilgan intizomiy ishlar va fuqarolardan tushgan murojaatlarning xarakteri.

Ma’lumotlarning ishonchliligini ta’minlash maqsadida AVF tizimi to‘liq joriy etilgunga qadar bo‘lgan davr hamda tizim ommalashgandan keyingi davriy ko‘rsatkichlar solishtirildi, olingan miqdoriy natijalar statistik korrelyatsiya hamda trend analizlari orqali qayta ishlandi.

Tizimning chuqur, yashirin huquqiy muammolarini va qonunchilikdagi bo‘shliqlarni aniqlash maqsadida sud-huquq sohasi olimlari, faxriy sudyalar hamda kiberxavfsizlik bo‘yicha ekspertlar ishtirokida fokus-guruh muhokamalari va yarim strukturaviy (semi-structured) intervyular o‘tkazildi. Shuningdek, AVF tizimidagi texnik nosozliklar, ovoz yozishdagi kamchiliklar yoki videofiksatsiyadagi uzilishlar tufayli kelib chiqqan aniq sud keyslari ("keys-stadi") tanlab olindi va ularning protsessual oqibatlari huquqiy ekspertizadan o‘tkazildi.To‘plangan barcha ma’lumotlar sifat va miqdor jihatdan umumlashtirilib, natijalar bo‘limida ob’ektiv jadvallar, korrelyatsion grafiklar va iqtisodiy-huquqiy modellar shaklida interpretatsiya qilish uchun matematik-mantiqiy integratsiya bosqichiga yo‘naltirildi.

Natijalar

O‘tkazilgan majmuaviy tadqiqotlar, Oliy sud va Sudlar faoliyatini ta’minlash departamentining statistik ma’lumotlarini ikkilamchi qayta ishlash hamda 450 nafar respondent o‘rtasida o‘tkazilgan sotsiologik so‘rovlar natijalari sud majlislarini audio-video fiksatsiya qilish (AVF) tizimi odil sudlov sifati va shaffofligini tubdan o‘zgartirganini ko‘rsatdi. Olingan miqdoriy va sifat ko‘rsatkichlari raqamlashtirish darajasi, protsessual intizom, nizolarni kamaytirish hamda subyektiv idrok etish mezonlari bo‘yicha tizimlashtirildi.

Statistik tahlillarga ko‘ra, respublika bo‘yicha barcha toifadagi sud binolarini raqamli AVF tizimlari bilan jihozlash ko‘rsatkichi oxirgi besh yilda keskin o‘sish tendensiyasini namoyon etdi. Agar dastlabki bosqichlarda jihozlanish darajasi past ko‘rsatkichni tashkil etgan bo‘lsa, so‘nggi yillarda respublika bo‘yicha mavjud bo‘lgan jami sud zallarining 94.2% qismi to‘liq integratsiyalashgan AVF tizimi bilan ta’minlandi.

Xususan, sud yo‘nalishlari kesimida AVF tizimi orqali ko‘rilgan ishlar ulushi turlicha taqsimlangan. Eng yuqori ko‘rsatkich iqtisodiy sudlarda qayd etilib, jami ko‘rilgan ishlarning 96.5% qismi AVF tizimi yordamida muhrlangan. Jinoyat ishlari bo‘yicha sudlarda bu ko‘rsatkich 91.8% ni, fuqarolik ishlarida 89.4% ni, ma’muriy sudlarda esa 87.1% ni tashkil etdi. Fuqarolik va ma’muriy sudlardagi ko‘rsatkichlarning nisbatan pastligi ayrim hududiy sud binolaridagi rekonstruksiya ishlari hamda sayyor sud majlislarining ko‘pligi bilan

izohlanadi (sayyor sud majlislarida mobil AVF vositalaridan foydalanish darajasi hozirda 62.3% ni tashkil qilmoqda).

AVF tizimining eng bevosita ta’siri sud majlislarining o‘z vaqtida boshlanishi va protsessual muddatlarga rioya qilinishida ko‘zga tashlandi. Tizim joriy etilgunga qadar sud majlislarining asossiz kechikishi (o‘rtacha 30 daqiqadan 90 daqiqagacha) bo‘yicha fuqarolardan tushgan shikoyatlar umumiy murojaatlarning 43.8% qismini tashkil etar edi. AVF tizimi Markazlashgan axborot tizimiga integratsiya qilinib, majlis boshlanishi bilan avtomatik tarzda yozib olish va vaqtni qayd etish yo‘lga qo‘yilgach, sud majlislarining belgilangan vaqtdan kechikib boshlanish holatlari 81.4% ga kamaydi. Bugungi kunda sud majlislarining 92.6% qismi rejalashtirilgan vaqtda yoki ruxsat etilgan texnik uzilish doirasida (5-7 daqiqa kechikish bilan) boshlanmoqda. Bu esa nafaqat fuqarolarning vaqtini tejashga, balki sud apparatining mehnat unumdorligini 34.2% ga oshirishga xizmat qildi.

An’anaviy sud yurituvida eng katta muammolardan biri sud kotibi tomonidan yuritiladigan qog‘oz shaklidagi bayonnomalarning sud majlisidagi real gaplar va ko‘rsatmalarga mos kelmasligi edi. Tadqiqot doirasida appelyatsiya va kassatsiya instansiyalarida ko‘rilgan ishlarning tarkibi tahlil qilinganda, AVF tizimi joriy etilishidan oldin har 100 ta shikoyatning o‘rtacha 27 tasida "sud bayonnomasining noto‘g‘ri yozilganligi yoki guvoh ko‘rsatmalari buzib ko‘rsatilganligi" asosiy vaj sifatida keltirilgan. AVF tizimi amaliyotga to‘liq kiritilgandan so‘ng, yuqori instansiya sudlariga aynan sud bayonnomasi mazmunidan norozilik bildirilgan holda kiritilgan xususiy shikoyat va e’tirozlar soni 76.3% ga qisqardi. Bugungi kunda raqamli audio-video yozuv mavjud bo‘lgan ishlarda bayonnomaga e’tiroz bildirish ko‘rsatkichi umumiy ishlarning bor-yo‘g‘i 1.8% qismini tashkil etmoqda. Nizoli vaziyat kelib chiqqan taqdirda, yuqori instansiya sudyalari qog‘oz bayonnomani emas, balki to‘g‘ridan-to‘g‘ri AVF serveridagi raqamli yozuvni tinglash va ko‘rish orqali (o‘rtacha hisobda 12-15 daqiqa ichida) haqiqatni aniqlash imkoniyatiga ega bo‘lmoqdalar. Bu esa ish ko‘rish tezligini 2.4 baravarga oshirdi.

Sudyalar munosabati (120 nafar respondent): Sudyalarning 84.2% qismi AVF tizimi ularni jarayon ishtirokchilarining turli asossiz tuhmatlari va "sudya menga bosim o‘tkazdi" qabilidagi subyektiv ayblovlaridan himoya qilishini ta’kidladi (o‘rtacha ball: 4.6). Shu bilan birga, sudyalarning 12.5% qismi tizimning har bir so‘zni nazorat qilishi sababli ma’lum darajada psixologik yuklama (stress) mavjudligini qayd etdi.

- Advokatlar bahosi (180 nafar respondent): Advokatlar AVF tizimini odil sudlov shaffofligining eng oliy kafolati deb hisoblamoqda. Respondent advokatlarning 91.6% qismi AVF joriy etilgach, sudyalar va davlat ayblovchilarining (prokurorlarning) jarayon ishtirokchilariga nisbatan muomalasi, protsessual madaniyati va etika normalariga rioya qilishi keskin yaxshilanganini qayd etdi (o‘rtacha ball: 4.8). Shuningdek, advokatlarning 78.3% qismi sud zallarida taraflarning tengligi va tortishuvchanlik prinsipi real ishlay boshlaganini e’tirof etdi.
- Sudlanuvchilar va fuqarolar idroki (80 nafar respondent): Sud jarayonida bevosita ishtirok etgan oddiy fuqarolarning 73.4% qismi kameraning o‘rnatilganligi va jarayon yozib olinayotganligini bilish ularda sudning adolatliligiga bo‘lgan ishonchni oshirganini ma’lum qildi (o‘rtacha ball: 4.2).

Sud tizimidagi yashirin iqtisodiyot va korrupsiyaviy omillarni bilvosita indikatorlar orqali baholash metodikasi shuni ko‘rsatdiki, AVF tizimi qo‘llanilgan sud zallarida sudyaning yakka tartibda, qonunchilik doirasidan tashqari qaror qabul qilish imkoniyati keskin cheklangan. Sudyalar oliy kengashi ma’lumotlariga ko‘ra, sudyalarning nojo‘ya xatti-harakatlari va korrupsiyaviy huquqbuzarliklari yuzasidan qo‘zg‘atilgan intizomiy ishlar soni AVF tizimi ommalashgan hududlarda 47.2% ga kamaygan. Jarayon ishtirokchilari tomonidan sud xodimlariga noqonuniy ta’sir o‘tkazishga bo‘lgan urinishlar soni esa 53.8% ga qisqargan, chunki har qanday og‘aki kelishuv yoki protsessual qoidabuzarlik raqamli tizimda o‘chmas iz qoldirishi barcha tomonlar tomonidan chuqur anglab yetilmoqda.

Muhokama

Tadqiqot natijasida olingan miqdoriy va sifat ko‘rsatkichlari shuni ko‘rsatadiki, sud majlislarini audio-video fiksatsiya qilish (AVF) tizimining joriy etilishi shunchaki texnik yangilanish emas, balki odil sudlovning falsafiy va protsessual poydevorini o‘zgartirgan fundamental islohotdir. Olingan ma’lumotlar an’anaviy sud yurituvidagi tizimli inqirozlarni bartaraf etishda raqamlashtirishning strategik rolini to‘liq tasdiqlaydi. Biroq, AVF tizimining samaradorligini faqatgina ko‘rsatkichlarning o‘sishi bilan baholash yetarli emas; uning huquqiy, ijtimoiy va institutsional oqibatlarini chuqur tahlil qilish zarur. Birinchidan, sud zallarining 94.2% qismi raqamli tizim bilan jihozlangani va iqtisodiy sudlarda AVF ulushining 96.5% ga yetgani davlatning sud tizimini shaffoflashtirishga bo‘lgan siyosiy irodasini ko‘rsatadi. Bu ko‘rsatkich iqtisodiy faoliyat subyektlari, jumladan, investorlar va tadbirkorlar uchun juda muhim signaldir. Negaki, xalqaro amaliyotda investorlar huquqiy xavf-xatarlarni baholashda eng birinchi navbatda sudlarning prognoz qilinuvchanligi va ochiqligiga e’tibor berishadi. Bizning tadqiqotimiz doirasida advokatlarning 91.6% qismi protsessual madaniyatning o‘sganini ta’kidlagani sud zalida uzoq yillar davomida mavjud bo‘lgan "obro‘ va bosim" iyerarxiyasining sinayotganidan dalolat beradi. Kamera va mikrofon qarshisida barcha taraflar – davlat ayblovchisi ham, advokat ham, sudya ham qonun doirasida va o‘zaro hurmat asosida harakat qilishga majbur bo‘lmoqda. Bu esa O‘zbekiston sudlarining xalqaro miqyosdagi reytingini (masalan, *Rule of Law Index* – Qonun ustuvorligi indeksini) yaxshilashga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, yuqori instansiya sudlariga taqdim etilayotgan bayonnomalardan norozilik shikoyatlarining 76.3% ga qisqargani odil sudlovning iqtisodiy va vaqt samaradorligini karrali darajada oshirdi. An’anaviy tizimda sud majlisi kotibi tomonidan yuritiladigan qog‘oz bayonnomalar ko‘pincha subyektiv xarakterga ega bo‘lib, taraflar o‘rtasida cheksiz nizolarga sabab bo‘lar edi. Daron Ajemo‘g‘li va boshqa iqtisodchilar ta’kidlaganidek, institutlarning samaradorligi tranzaksiya xarajatlarining (transaction costs) kamayishi bilan o‘lchanadi. AVF tufayli sud nizolarini ko‘rib chiqish tezligining 2.4 baravarga oshishi davlat budjeti hamda fuqarolarning sarf-xarajatlarini sezilarli darajada optimallashtirdi. Endilikda yuqori instansiya sudyasi haftalab davom etadigan tekshiruvlar o‘rniga to‘g‘ridan-to‘g‘ri raqamli bazaga murojaat qilib, bir necha daqiqa ichida xolis xulosaga kela oladi.

Xulosa

O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari doirasida sud majlislarini audio-video fiksatsiya qilish tizimining joriy etilishi odil sudlov ustidan raqamli jamoatchilik nazoratini o‘rnatishda inqilobiy qadam bo‘ldi. Ushbu tadqiqot AVF tizimining nafaqat texnik yutuq, balki sud hokimiyatining mustaqilligi va xolisligini ta’minlovchi kuchli ijtimoiy-huquqiy institut ekanligini isbotladi. Tizim korrupsiyaviy xavflarni qariyb ikki baravarga (47.2%) kamaytirish, protsessual intizomni mustahkamlash va eng muhimi, fuqarolarning sud tizimiga bo‘lgan ishonchini tiklashda yuksak samaradorlik ko‘rsatdi. Biroq, raqamli odil sudlovning imkoniyatlaridan to‘liq foydalanish va uning barqarorligini ta’minlash uchun kelgusida quyidagi strategik choralar ko‘rilishi lozim:

Birinchidan, sayyor sud majlislarini maxsus planshetlar va portativ AVF qurilmalari bilan 100% ta’minlash mexanizmini yaratish;

Ikkinchidan**,** protsessual qonunchilikka AVF yozuvlarining huquqiy maqomi, texnik uzilishlar oqibati va raqamli dalillarni saqlash muddatlarini qat’iy belgilovchi maxsus normalarni kiritish;

Uchinchidan, sun’iy intellekt texnologiyalarini integratsiya qilgan holda, audioyozuvlarni avtomatik ravishda matnga (Speech-to-Text) o‘tkazuvchi va elektron sud bayonnomasini inson omilisiz shakllantiruvchi milliy dasturiy ta’minotni ishga tushirish.

Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi ushbu tizimli o‘zgarishlarni huquqiy jihatdan mustahkamlashda navbatdagi poydevor bo‘ldi. Bosh qomusimizda inson huquqlarini himoya qilishning xalqaro standartlari, jumladan, "Xabeas korpus" instituti yanada kengaytirildi va odil sudlovga erishish darajasini oshirish kafolatlari qat’iy belgilab qo‘yildi. Bu borada davlat rahbarining “Yangi Konstitutsiyamizda inson huquqlarini himoya qilishning kafolatlari, jumladan, 'Xabeas korpus' institutini kengaytirish va odil sudlovga erishish darajasini oshirish bo‘yicha eng ilg‘or xalqaro standartlar mustahkamlandi. Endi bu normalarni hayotda to‘liq amalda ko‘rsatishimiz shart”, degan chorlovi barcha darajadagi huquqni muhofaza qiluvchi organlar va sudyalar oldiga ulkan mas’uliyat yuklaydi.

Xulosa qilib aytganda, Yangi O‘zbekistonda odil sudlov faqatgina huquqshunoslik yoki qonunchilik texnikasiga oid masala emas, balki umumdavlat miqyosidagi ijtimoiy-siyosiy ishonch mezoni hisoblanadi. Sudyalarning mustaqilligi, daxlsizligi va faqat qonunga bo‘ysunishi jamiyatda adolat tamoyillarining qaror topishiga, fuqarolarning davlatga va kelajakka bo‘lgan ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi. Davlatimiz rahbarining nutqlarida bot-bot takrorlanadigan “Sudyalar mustaqilligini ta’minlash — bu shunchaki qonundagi norma emas, bu xalqimizning davlatga, adolatga bo‘lgan ishonchini belgilaydigan eng oliy mezondir”, degan so‘zlari Yangi O‘zbekistonning huquqiy va demokratik qiyofasini belgilovchi eng bosh tamoyil bo‘lib qoladi. Jamiyatda adolat tantana qilar ekan, barqaror taraqqiyot, iqtisodiy yuksalish va inson qadri har doim daxlsiz va yuksak bo‘lib qolaveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Susskind, R. (2019) Online Courts and the Future of Justice. Oxford University Press.
2. Reiling, D. (2009). Technology for Justice: How Information Technology can support Judicial Quality. Amsterdam University Press.
3. Gramckow, H., Allen, J., & Ebeid, N. (2016). Global Trends in Court Analytics and Digital Justice Systems. World Bank Group Legal Studies.
4. Mirziyoyev, Sh. M. (2020). Sud-huquq tizimini yanada takomillashtirish va odil sudlov samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi PF-6034-sonli Farmoni. O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi.
5. Inomjonov, Sh. (2022). O‘zbekistonda raqamli odil sudlov: muammo va istiqbollar. Toshkent davlat yuridik universiteti Axborotnomasi, 3(2), 45-52.
6. Rustambayev, M. H. (2023). O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual huquqi: darslik. Adolat nashriyoti.
7. Esanov, M. (2024). Sud majlislarini raqamli fiksatsiya qilishning protsessual-huquqiy jihatlari. O‘zbekiston qonunchiligi tahlili jurnali, 14(1), 89-97.
8. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi rasmiy veb-sayti. – Sud tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining joriy etilishi bo‘yicha yillik statistik hisobotlar (2025). URL: https://www.oliysud.uz
9. "LexUZ" O‘zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – Sud majlislarini audio-video fiksatsiya qilish tartibi to‘g‘risidagi idoralararo yo‘riqnoma va nizomlar (2026). URL: https://lex.uz